

> בבמהלך סיור של "זוכרות" לכפר אלמאלחה (2007). ארכיון זוכרות

מקום

יחידה זו הינה הצעה לסיור עם פליט פלסטיני, במסגרתו נכיר את הסיפור של היישוב הפלסטיני שבו חיה בעבר משפחת הפליט. בעקבות הסיור, נציע גם עיבוד רגשי ותכני של הסיור.

מטרות

1. להכיר כפרים פלסטיניים הרוסים מ-1948.
2. להמשיג את חוויות הסיור מבחינה רגשית ורציונלית.

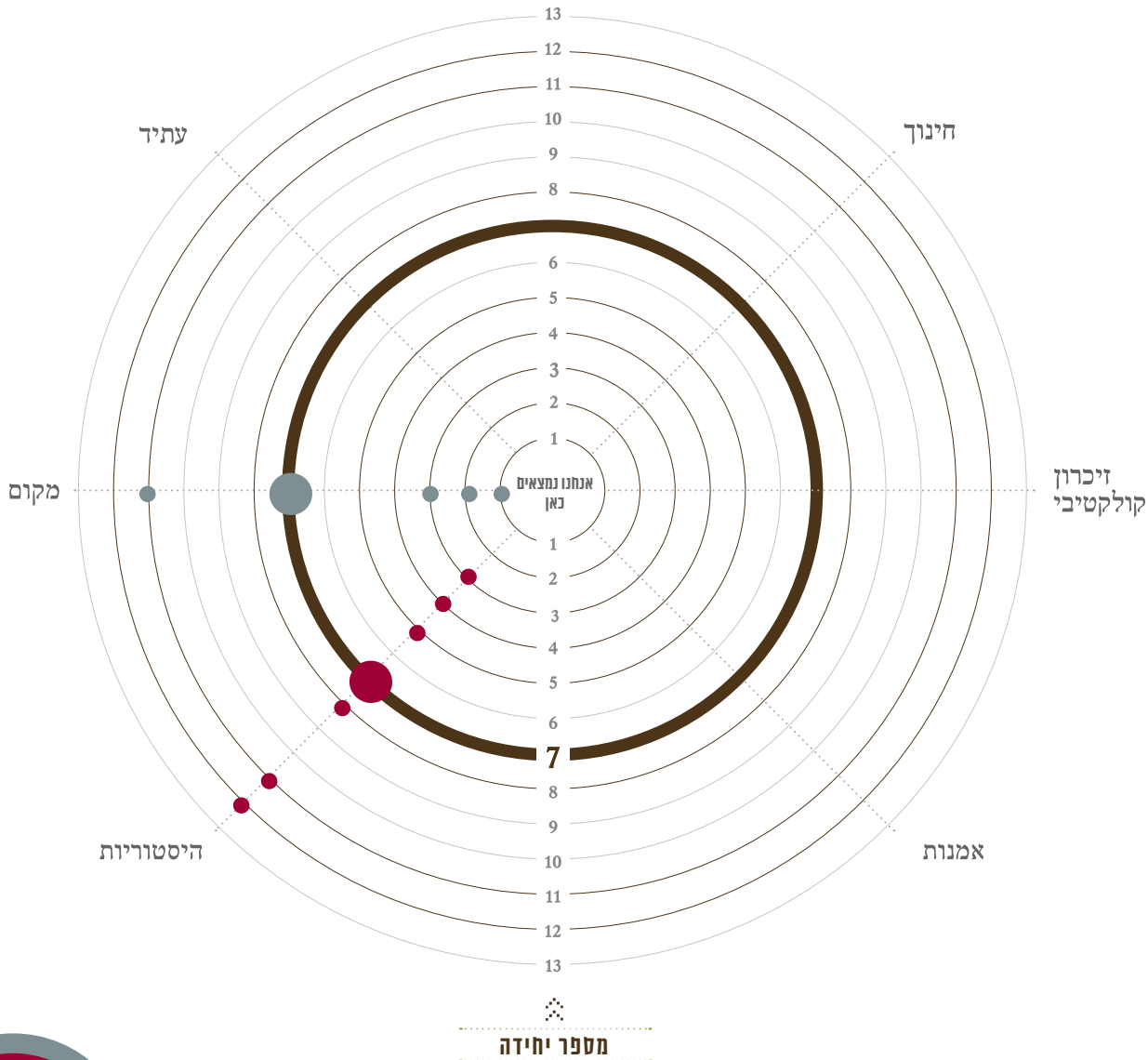
היסטוריות

יחידה 7: קום והתהלך בארץ. מה היה פה פעם?

התמצאות בערכה:

« כל מילות המפתח »

חומרי עזר 1: קטעי קריאה - שירים

הצעה לקטעי קריאה למהלך הסיוור:

שיר: ביני לבינך! / מרזוק אלחלבי¹

שיר: גיאולוגיה / ינאי ישראלי²

חומרי עזר 2: מפה

מפת תל-אביב והכפרים הפלסטיניים שבה

להזמנת מפות נוספות ניתן לפנות ל"זוכרות":

zochrot@zochrot.org

¹ אלחלבי, מ. (2008), "ביני לבינך", סדק - כתב עת לנכבה שכאן, גיליון 3, תל-אביב: פרדס, פרהסיה וזוכרות.

² ישראלי, י. (2007), מות מטע האגס, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

מהלך הפעילות

1. סיור:

סיור בהדרכת פליטה פלסטינית או פליט פלסטיני: לסיור זה ערך רב (ראו רקע תיאורטי ורציונל פדגוגי) והוא מומלץ מאוד. לצורך ארגון סיור כזה ניתן להיעזר בעמותת "זוכרות". סיורים יכולים להתקיים למשל בכיר אלסבע (היום באר שבע), יאפא (יפו), ירושלים (שבשטחה היום שכנו בין השאר הכפרים דיר יאסין, לפתא ואלמאלחה), או בכפרים מספה (היום ליד כפר סבא), חטיין (ליד טבריה), אללג'ון (כיום קיבוץ מגידו) ולמעשה לכל אורך הארץ.

אפשרות אחרת:

סיור בעזרת מפה - למשל סיור בכפרים הפלסטיניים ששכנו במרחב שבו משתרעת כיום העיר תל-אביב, באמצעות המפה "תל-אביב והכפרים הפלסטיניים שבה" (ראו חומרי עזר 2). המפה מאפשרת התמצאות במרחב העירוני לצד חקירת ההיסטוריה, שכן על גבי מפת העיר כפי שהיא נראית היום מסומנים שרידי הכפרים שנותרו מאז 1948. בנוסף היא מספקת מידע כתוב על כל כפר. ניתן לערוך סיור באזור של כפר אחד או שניים, במסגרתו התלמידים יצטרפו לזהות את שרידי הכפר וכן לספר על עברו מתוך המידע שניתן במפה.

2. פעילות בכיתה לעיבוד הסיור. מומלץ לבחור אחת מהאפשרויות הבאות:

- חפץ מהסיור:

יש להנחות את התלמידים בתחילת הסיור לבחור במהלך הסיור חפץ או דבר כלשהו שמסמן עבורם רגע משמעותי בסיור (יפה, מכעיס, מרגש וכו'). עליהם לרשום במה בחרו עד סוף הסיור ולהביא את הדף לשיעור לאחר הסיור. במהלך שיעור העיבוד בכיתה התלמידים יספרו על החפצים שבחרו ויספרו מדוע בחרו אותם. כדאי לעודד תלמידים אחרים להתחבר, להתנגד ולשאול שאלות במהלך השיעור.

- תערוכת תמונות:

לצורך פעילות זו יש להביא לסיור מצלמה אחת לפחות (מומלץ להביא מספר מצלמות) ולהנחות את התלמידים לצלם במהלך הסיור מספר תמונות של דברים שהיו להם משמעותיים. ניתן גם להביא לוח מחיק שעליו יהיה כתוב: "שם: _____ שעה: _____". כל תלמיד ימלא את הפרטים על גבי הלוח לפני שיצלם, יצטלם בעצמו עם השלט ורק אחר כך יצלם את התמונה או התמונות שהוא רוצה. כך תיווצר תמונה המסמנת מי צילם ומתי, ולאחריה תמונות שהתלמיד צילם. בתערוכה בכיתה ניתן להציג את התמונות מודפסות או כמצגת מחשב. במהלך השיעור כל תלמיד יוכל להסביר את התמונות שלו ולספר מדוע צילם אותם. כך ייווצר עיבוד של הסיור הן מתוך הרצף הכרונולוגי של הסיור (השעות על גבי השלט) והן מבחינה תוכנית ורגשית.

- "תולעת סיור":

המורה יכין עיגולים שעל חלקם ייכתבו כותרות לחלקים שונים של הסיור (כגון "הנסיעה באוטובוס", "המפגש עם הפליט/מדריך", "ההליכה מהאוטובוס לשרידים של הכפר", דברים שקרו במהלך הסיור ואירועים חברתיים) וחלקם יישארו ריקים. המורה יפזר את העיגולים בכיתה, וכל תלמיד יבחר עיגול אחד. התלמידים יתלו את העיגולים על הלוח לפי סדר ההתרחשות שלהם, תוך שהם מספרים על החלק הזה של הסיור. כדאי לעודד את שאר התלמידים להוסיף דעות או מבטים אחרים על אותו אירוע, לגבי כל עיגול.

החוויה של תלמידים בבית הספר שזורה בטיולים וסיורים רבים ברחבי הארץ. במרבית הטיולים נלמדת בעיקר ההיסטוריה היהודית הרחוקה וההיסטוריה הישראלית הקרובה. אף-על-פי שחלק מהטיולים מתקיימים על אדמות כפרים פלסטיניים, ההיסטוריה הפלסטינית אינה נוכחת בסיור, וכך קורה שהרבה פעמים לא "רואים" את הפלסטיניות של המקום.

רבים מהפליטים הפלסטיניים שיכולים להיכנס לישראל או שהינם בעלי אזרחות ישראלית, נוהגים לבקר בכפרים מהם גורשו ואליהם לא הורשו לחזור. זהו מנהג שהחל כמנהג מקומי של תושבי כל כפר. בביקור מספרים בדרך כלל את סיפור הנכבה עבור הדור הצעיר - מתארים את החיים שהיו לפני הנכבה, ואת הנכבה. תוך כדי הביקור מאתרים את השרידים שנותרו ודרכם משחזרים את הזיכרון המוחשי של הכפר, ופעמים רבות גם קוטפים ואוכלים מהפירות ומהצמחים האופייניים לכפר.³ בשנים האחרונות כוללים הביקורים בכפרים גם פעילויות רחבות יותר של הציבור הפלסטיני בישראל, כמו תהלוכת השיבה, תהלוכה המונית הנערכת אחת לשנה לאחד הכפרים ההרוסים. משנת 2002 מארגנת עמותת "זוכרות" סיורים לכפרים הפלסטיניים שנהרסו ב-1948, במטרה להעלות את המודעות בקרב הציבור הישראלי לנכבה בכלל ולכפרים הפלסטיניים בפרט. הסיורים, שאליהם מגיעים ישראלים ופלסטינים כאחת, כוללים שמיעת עדויות פלסטיניות על החיים לפני 1948 ועל הנכבה. בנוסף, בסיור נתלים שלטים המציינים את שם היישוב וכן מקומות ומבנים מרכזיים ביישוב בעברית ובערבית.

הפליטים שמנחים סיורים כאלה הם לרוב מהעקורים

הפנימיים, פלסטינים שגורשו מאדמותיהם במלחמת 1948 ולא הותר להם לחזור אל בתיהם. הם איבדו את רכושם ב-1948, אך נותרו בתוך תחומי ישראל וקיבלו אזרחות ישראלית. הפליטים שמנחים את הסיור, שמוצאם מהמקום בו מבקרים, הם לרוב בני הדור הראשון, מי שחוו בעצמם את הנכבה, ולעתים בני הדור השני או השלישי, מי שמכירים את העבר של מקום מוצאם מסיפורי המבוגרים.

דרך העדות המדוברת מציג המספר הפלסטיני את הנכבה שקרתה לו, למשפחתו ולחברה הפלסטינית, את הפליטות ואת האובדן. הסיור מסיט את המבט הישראלי המתורגל בהתבוננות מסוימת על הנוף, חושף בפני התלמידים את החיים הפלסטיניים ומנכיח אותם. בכך מרחיב הסיור את ההיכרות של התלמידים עם המקום על מגוון משמעויותיו, ומזמן אפשרות לשינוי המבט המוכר על המרחב.

הסיור מביא את הסיפור הספציפי של המספר הפלסטיני, של המקום שבו גר ושל הקרובים אליו. כך נוצרת תמונה מורכבת על הנכבה דרך התמקדות בייחודיות של המקום הספציפי והאנשים שחיו בו. הידע המובא בסיור הוא ידע פלסטיני: על הכפר או העיר שהורחבה, על החיים שהיו, על הדרך שבה הם נמחקו, על המציאות כיום. הבמה והקול הנשמעים בסיור הם של פלסטיני, והמקשיבים לו הם משתתפים ישראלים. הסיור חושף ישראלים לעבר, לזהות ולתרבות פלסטיניים. בנוסף, מערך זה של תפקידים בסיור יוצר מערך יחסים שונה מזה המתקיים בחברה הישראלית בין פלסטינים וישראלים.

הסיור מציף שאלות על הזהות הישראלית והשייכות של המבקרים הישראלים למקום, ומאתגר כך את הנוכחות הישראלית ההגמונית במרחב.⁴ עבור הישראלים, הסיורים

לכפרים יוצרים שפה חדשה אשר באמצעותה ניתן לדבר את הנכבה הפלסטינית. אבל הסיורים גם יוצרים שפה חדשה בין הפליט הפלסטיני המספר את סיפורו האישי, המשפחתי והלאומי, לבין המשתתפים הישראלים. אנו רואות בסיורים פנייה של הפלסטינים אלינו, שדרכה הם תובעים מאיתנו להסתכל עליהם ואליהם בגובה העיניים - להסתכל על ההווה והעתיד מתוך העבר.

³ בן זאב, א. (2003), "הפוליטיקה של הטעם והריח - טקסי שיבה פלסטיניים לכפרים שחרבו", אלפיים 25, תל-אביב: עם עובד. עמ' 73-88.

Bronstein, E. (2005), The Nakba in Hebrew: Israeli-Jewish Awareness of the Palestinian Catastrophe and Internal Refugees, In: Masalha, N. (Ed.), *Catastrophe Remembered*, London and New York: Zed Books.

הסיוור של התלמידים ליישוב פלסטיני הרוס מועבר על-ידי פליט פלסטיני בן המקום. הסיוור מזמן לתלמידים שני מפגשים עיקריים: הראשון עם הפליט הפלסטיני המנחה את הסיוור, והשני עם המרחב המוכר להם. המפגש עם פלסטיני הוא מפגש בלתי אמצעי עם אחר שמביא סיפור, לרוב לא מוכר, דרך החוויה האנושית, הבין-אישית. מפגש כזה מאפשר לא רק היכרות עם סיפור, כפי שהיה ביחידות הקודמות, אלא גם עם אדם שחווה את הנכבה. לרוב, התלמידים הישראלים מבינים את המרחב דרך הסיפור של העם היהודי והאתוס הציוני. המפגש עם המרחב דרך העיניים הפלסטיניות מאפשר לתלמידים לראות אחרת את המרחב, לבחון מחדש את המובן מאליו ולשאול עליו שאלות.

תפקיד המורה בסיוור ולאחריו הוא להציע הקשרים בין הסיוור לבין תהליך הלמידה שעברו התלמידים בכיתה, למול החוויות במפגש עם הפליט. תפקיד חשוב נוסף הוא לעזור לתלמידים לעבד את התחושות והמחשבות שעולות בעקבות הסיוור. ניתן להביא קטעי קריאה למהלך הסיוור עצמו, שיעודדו דיון ברבדים נוספים של הבנה והתייחסות (ראו חומרי עזר 1). החלק השני של הפעילות ביחידה זו מציע שיעור בכיתה לעיבוד הסיוור. ההצעות לעיבוד מתייחסות הן לממד הרגשי, דרך בחירת פרט או רגע מהסיוור שהיה משמעותי, והן לממד התוכני של הסיוור, דרך שרטוט ושחזור הסיוור. לתפיסתנו, העיבוד הוא חלק מהותי מהסיוור, ולכן חשוב להקדיש לו די זמן. העיבוד יספק לתלמידים שהות לתהות לגבי מה שהסיוור יעלה בהם, ולבחון את תחושותיהם בעקבותיו.